

RECENZJA

**JOANNA K. SKULSKA, ANALIZA KOMUNIKACJI POLITYCZNEJ
A TEORIA DOUGLASA N. WALTONA, WYDAWCA FNCE, POZNAŃ
2018, 208 STRON (ISBN: 978-83-9491238-4-5)**

Janusz ŚWINIARSKI

Wojskowa Akademia Techniczna

Autorka recenzowanej książki jest absolwentką studiów magisterskich z filozofii, które ukończyła na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie aktywnie zaangażowała się w działalność naukową i wysiłki związane z wydawaniem pisma studenckiego pt. „Prezentacje. Magazyn Filozoficzno-Kulturalny” Koła Naukowego Filozofii tego Uniwersytetu. Rozpoczęła w ramach tego Koła i studiów magisterskich aktywność naukową kontynuowała, pracując w Zakładzie Nauk Humanistycznych Instytutu Organizacji i Zarządzania Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej – wykładając przedmioty filozoficzne i filozofię, zarówno w tej, jak i innych uczelniach. Skupiając swoje zainteresowania wokół nich, przygotowała rozprawę doktorską i po złożeniu wymaganych egzaminów uzyskała stopień doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Społecznych i Dziennikarstwa Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

Kompetencje filozoficzne, naukowe i specjalizacyjne w obszarze komunikacji społeczno-politycznej prezentuje w recenzowanej książce. Jest to prezentacja osadzona skąpo w tradycji myśli filozoficznej i obszernie w rozwijanej współcześnie teorii komunikacji politycznej. Niewątpliwie komunikowanie się ludzi jest trwałym i uniwersalnym atrybutem życia wspólnotowego ludzi, a komunikowanie w ogóle cechą funkcjonowania czegokolwiek. Wśród wielu jego definicji współczesnych jest i taka, która głosi, że zjawia się ono w procesie wytwarzania, przekształcania i przekazywania informacji, aby wpływać na kształtowanie, modyfikowanie lub zmianę wiedzy oddziałujących na siebie podmiotów. Proces ten jest częścią zainteresowań cybernetyki, która wedle tytułu paradygmatycznego dzieła Norberta Wienera zajmuje się „...sterowaniem i komunikacją w zwierzęciu i maszynie” (Zob. N. Wiener, *Cybernetyka, czyli sterowanie i komunikacja w zwierzęciu i maszynie*, PWN, Warszawa 1971). Zaś określenie *komunikacja polityczna* weszło do powszechnego użytku w drugiej połowie XX wieku, zastępując poprzedni, obciążony pejoratywną konotacją termin *propaganda* i *agitacja* oraz terminy jeszcze wcześniejsze o konotacjach raczej

ambiwalentnych, a związane z antycznymi początkami filozofii, jak sofistyka, erystyka i retoryka, a także logika lub analityka, hermeneutyka i dialektyka oraz topika. Tym samym stwierdzić zasadnie można, że obszar penetracji naukowej komunikacji politycznej wyrasta z podstaw wskazywanych już przez antycznych filozofów i na tych podstawach jest ona współcześnie rozwijana, głównie przez analizy i opisy tego, co przejawia się aktualnie w procesach nazywanych komunikowaniem lub interakcjami komunikacyjnymi.

Renesans tych podstaw i rozwój badań komunikacji politycznej zawdzięczamy – jak słusznie podkreśla autorka – Amerykanom, którzy w połowie lat pięćdziesiątych XX wieku na nowo podjęli zagadnienie teorii argumentacji, przekonywania i sterowania zachowaniem ludzi, w pierwszym rzędzie z uwagi na potrzeby walki wyborczej, wpływania na wybory, postawy i zachowania ludzi oraz sterowania nimi lub jakiegos wpływania na nie. To nowe podjęcie poszło i idzie w dwóch nurtach oraz czterech kierunkach, co podkreśla autorka recenzowanej książki. Po pierwsze jest to nurt komunikologiczny, analizujący komunikację masową i środki masowego przekazu, po drugie zaś politologiczno-socjologiczny, analizujący procesy zachodzące podczas demokratycznych wyborów, w tym zachowania wyborców, kandydatów i partii politycznych, a także procesy wyborów o charakterze ekonomicznym w warunkach wolnego rynku. Nurty te wypełniają cztery kierunki, a mianowicie: behawioralny, strukturalno-funkcjonalny i interakcyjny oraz rynkowo-marketingowy. Jednak tym, co łączy te nurty, jest zadanie, jakie starali się realizować antyczni sofisci, biegli w erystyce, retoryce i dialektyce oraz teorii argumentacji, a mianowicie przekonanie do dowolnego sądu, poglądu i wyboru oraz korzystnego przeświadczenia. To przekonanie i przeświadczenie krytycy ich poglądów, jak Platon i Arystoteles oraz inni, wiązali z prawdą lub sądem prawdziwym, a właściwie uznawanym za taki. Zatem zadaniem komunikacji politycznej jest wciąż przekonywanie do korzystnego sądu, aby sąd ten czynić uznawany za właściwy, prawdziwy i uzasadniony oraz maksymalnie powszechny. Praktyka zaś tego rodzaju przekonywania na podstawie teorii komunikacji politycznej prowadzi – jak zauważa Ralph Keyes w wydanej w 2004 roku książce – do ery postprawdy, czyli oszustwa i nieszczerości w życiu codziennym – postprawdy, która uznana została za słowo roku 2016. Jest to słowo (ang. *post-truth*), które opisuje realia kultury politycznej, w której fakty i obiektywna rzeczywistość (definiująca klasycznie prawdę) są mniej ważne w kształtowaniu opinii publicznej (powszechnie uznanego przeświadczenia) niż odwoływanie się do subiektywnych emocji i osobistych przekonań. Realia te raczej wyrastają z subiektywnych emocji i manipulowania osobistymi przekonaniami, które niekoniecznie są sądami absolutnie i czysto prawdziwymi w sensie epistemologicznym, lecz – jak rzecz ujmował zarówno Platon, jaki i w czasach współczesnych Karl R. Popper – sądami o różnym stopniu prawdopodobieństwa. Dlatego celem filozofii nauki i nauki jest zbliżanie

się do prawdy poprzez zwiększanie prawdopodobieństwa czy też adekwatności przekonań z faktami, zjawiskami i procesami.

O ile autor przywołanej książki o postprawdzie wskazuje na fakty wyrażane we współczesnym komunikowaniu politycznym osadzone na nieszczerości i oszustwie, to autorka recenzowanej książki wydobywa i prezentuje ukonkretnienia nie tylko tej nieszczerości i oszustwa – postprawdy – lecz także teorię odmienną, a mianowicie idącą w kierunku kompetentnego i etycznego działania komunikacyjnego – teorię szczerego i uzgodnionego wspólnie sądu o rzeczy, kwestii oraz problemie w dialogowej i symetrycznej interakcji komunikacyjnej, która traktowana jest jako publiczna dyskusja o problemach politycznych osadzona na argumentach w celu ustalenia wspólnego punktu widzenia – toposu. W dyskusji tej – jak konstatuje Kanadyjczyk Douglas N. Walton – punktem wyjścia jest *doksa*, czyli mniemanie, złudne lub niepewne przekonanie czy też sąd przeciwstawny prawdzie, pewnej i niepodważalnej wiedzy zwanej przez filozofów starożytnych *episteme*. Jednocześnie w dyskursie tym idzie o dochodzenie do nowej wiedzy na podstawie wiedzy już posiadanej nie narzędziami logiki formalnej (wnioskowania dedukcyjnego), ale narzędziami logiki nieformalnej. Narzędzia takie Douglas N. Walton wydobywa z realiów komunikowania publicznego, zmieniając arystotelesowski paradygmat racjonalnego myślenia dedukcyjnego na model rozumowania w warunkach niepewności w życiu codziennym, przede wszystkim w reklamie, debatach politycznych, sporach prawnych czy społecznych komentarzach charakterystycznych dla gazet, telewizji i Internetu. Zmianę tę wyrażają syntetycznie implikowane przez niego z realnej i aktualnej komunikacji publicznej schematy argumentacji. Właśnie te schematy stanowią ważny wątek przewijający się przez całość recenzowanej książki, której treść podzielona jest na cztery rozdziały.

Wątek ten pojawia się już w rozdziale pierwszym, który traktuje o stanie wiedzy na temat systemu komunikacji politycznej, analizie hermeneutycznej pojęcia komunikacja polityczna i jej formach oraz założeniach metodologicznych procesów politycznych w aspekcie teorii komunikacji. Jest on ukonkretniony w rozdziale drugim poświęconym wprowadzeniu w teorię argumentacji i jej podstawowym narzędziom jak diagramy argumentacji oraz wybarwieniu teorii argumentacji Douglasa N. Waltona wraz z opisem jej użycia w schematach tej teorii przy analizie wypowiedzi dyskursu publicznego. Natomiast rozdział trzeci podejmuje kwestie metodologicznej użyteczności i zastosowań teorii argumentacji do badań z zakresu komunikacji politycznej, jej dialogicznej struktury i niemonotonicznego charakteru rozumowań typowych dla nauk społecznych. Wreszcie rozdział czwarty zawiera szereg analitycznych opisów zastosowania teorii argumentacji Douglasa N. Waltona do badań komunikacji politycznej, przestrzeni interakcji komunikacyjnej i dialogicznego dyskursu argumentacyjnego. Niewątpliwie opisy te efektywnie służą wyselekcjonowaniu niemerytorycznych i oszukańczych chwytów erystycznych, co jest niezmiernie ważne,

gdyż językowi polityki w czasach postprawdy słusznie przypisuje się powszechnie takie cechy jak: mętność, wulgarność, niejednoznaczność i manipulacyjność oraz nieszczerość i oszustwo. We współczesnych społeczeństwach informacyjnych nieograniczony przepływ informacji, prawo swobodnego wyrażania opinii i wypowiedzi publicznych pozwala w systemach demokracji liberalnej nie tylko na wolność wypowiedzi i, w tym, argumentowania, lecz także swobodę w indywidualnej ocenie argumentów wypowiedzi oraz przedstawianie własnych kontrargumentów. W takiej sytuacji komunikowane i wygłaszane argumenty są wystawiane na wszechstronną krytykę, na ryzyko obnażenia ich słabych punktów czy demaskację nieczystych lub ukrytych intencji, matactw i manipulacji, w tym nieszczerości i oszustwa. Krytyka taka jest nie tylko zaporą przed wynaturzeniem komunikowania publicznego, lecz dzięki krytycznemu myśleniu sprzyja odróżnieniu rzetelnie uzasadnionych twierdzeń od pokrętej, choć przekonującej sofistyki zastawiającej pułapki i manipulującej mniemaniami niewykształconego ogółu.

Przeto ważny jest walor recenzowanej książki zarówno epistemologiczny, pozwalający odróżnić wiedzę typu *doksa* (mniemań) od wiedzy typu *episteme* (wiedzy prawdziwej), jak i dydaktyczno-edukacyjny. Wartość ta wyrażana jest także przez syntetyzujące tabele i rysunki, w tym diagramy, oraz aneks obejmujący podstawowe schematy argumentacji Douglasa N. Waltona. Są to schematy argumentacji: (S1) ze znaku, (S2) z przykładu, (S3) z werbalnej klasyfikacji, (S4) od dowodu do hipotezy, (S5) z falsyfikacji hipotezy, (S6) od korelacji do związku przyczynowego, (S7) od przyczyny do skutku, (S8) z konsekwencji, (S9) z analogii, (S10) ze straty, (S11) z ustalonej reguły, (S12) z wyjątkowego przypadku, (S13) z precedensu, (S14) ze stopniowości, (S15) przyczynowej równi pochyłej, (S16) precedensowej równi pochyłej, (17) nieostrości werbalnej klasyfikacji, (S18) arbitralnej werbalnej klasyfikacji, (19) werbalnej kwalifikacji, (20) werbalnej równi pochyłej, (21) radykalnej równi pochyłej, (22) dedukcyjny z niewiedzy, (23) probabilistyczny z niewiedzy, (24) ze zobowiązania, (25) okolicznościowy przeciwko osobie, (26) z pozycji posiadania wiedzy, (27) z opinii eksperta, (28) z powszechnej opinii, (29) z powszechnej praktyki, (30) z ethosu, (31) ze stronniczości.

Każdy z 31 wymienionych przez Waltona schematów argumentacji składa się z nazwy, kilku ogólnie sformułowanych przesłanek (zazwyczaj jest to przesłanka większa i przesłanka mniejsza), jednego ogólnie sformułowanego wniosku oraz zestawu krytycznych pytań (ang. *critical questions*). Stwierdzenia pełniące funkcję przesłanek są wiarygodnymi informacjami lub wstępnie uznanymi za takie, które większość odbiorców jest w stanie zaakceptować, są to m.in.: obiektywne dane, statystyki, rezultaty eksperymentów, opinie wiarygodnych osób, ogólnie akceptowalne stwierdzenia, opis faktów i zdarzeń lub wnioski wyprowadzone z innych poprawnych argumentacji. Są to stwierdzenia bardzo wiarygodne lub o wysokim stopniu prawdopodobieństwa, jednak nie są niepodważalne.

Niewątpliwie schematy argumentacji Douglasa N. Waltona są quasi-sylogizmami, które obejmują tradycyjne podstawy rozumowania, a mianowicie: przesłankę większą, przesłankę mniejszą i wniosek. Jednak najistotniejszym elementem w tego typu rozumowaniach schematów argumentacji są krytyczne pytania. Aby przeprowadzić rozumowanie oparte na schemacie argumentacji poprawnie, muszą zostać rozstrzygnięte dołączone do schematu krytyczne pytania, gdyż właśnie na tej podstawie uczestnicy dyskusji (osoby argumentujące) są w stanie zbudować quasi-sylogizm oraz stwierdzić poprawność rozumowania. Krytyczne pytania stanowią narzędzie weryfikacji, czy dany schemat argumentacji został wykorzystany poprawnie. Negatywna odpowiedź na dane pytanie kwestionuje sposób użycia schematu, jednocześnie podważając cały argument. Jeśli natomiast odpowiedź na krytyczne pytania jest pozytywna (lub jej udzielenie z pewnych względów jest niemożliwe), argument jest uważany za prawomocny. Krytyczne pytania ponadto pełnią funkcję wykrywania entymematów w argumentacji przeprowadzonej w dyskursie naturalnym.

Wymienione i implikowane z realiów procesów komunikowania publicznego schematy argumentacji i immanentne im pytania krytyczne odstępują od logiki formalnej. Jednocześnie obejmują dedukcyjne i indukcyjne formy rozumowania w debacie publicznej prowadzonej w warunkach charakterystycznych dla dialogu. Tym samym schematy te i pytania krytyczne – w myśl intencji Douglasa N. Waltona – angażują narzędzia logiki do zastosowań takich jak: analiza i ocena argumentacji prowadzonych w życiu codziennym, w politycznych debatach, prawnych sporach czy społecznych komentarzach, charakterystycznych dla gazet, telewizji, Internetu. Znamionną zaś cechą jego koncepcji jest, po pierwsze – ich dialogiczna struktura, po drugie – niemonotoniczny (podważalny) charakter. Dialog jest postrzegany w pracach Douglasa N. Waltona jako metoda weryfikacji prawdziwości i poprawności stwierdzeń, jako kontekst do ewolucji wnioskowania. Jednocześnie wyróżnia on kilka typów dialogu, m.in. w zależności od przedmiotu dyskusji: dialog badawczy, negocjacyjny, poszukiwania informacji, deliberacyjny, erystyczny czy wreszcie perswazyjny, którego efektem jest przekonanie o uznaniu prawdziwości bądź fałszywości sądu, zdania i stwierdzenia, będących przedmiotem dialogu. To właśnie dialog perswazyjny jest podstawą rozumowań niemonotonicznych i stanowi ważne narzędzie kształtowania wizerunku, przekonań o znamionach prawdziwości i powszechnej akceptowalności w życiu codziennym. Dialog taki w swej strukturze obejmuje cztery etapy, a mianowicie: wstępny, konfrontacyjny, argumentacji i zamknięcia-ustalenia wniosku.

Wnioskowanie jest środkiem wykorzystywanym w argumentacji i stanowi ostatni oraz najważniejszy etap dialogu (interakcji komunikacyjnej), a poprawne wnioskowanie może być rozpatrywane jako skuteczny sposób argumentowania jedynie w sytuacji, gdy uczestnicy dialogu kierują się przy wyborze przekonań przede wszystkim racjonalnymi przesłankami. W przypadku racjonalnej, merytorycznej argumentacji

(nieemocjonalnych technik wywierania wpływu) możliwość oddziaływania na subiektywny odbiór komunikatu jest ograniczona. Przy założeniu racjonalności dyskusji, skuteczność powinna być uwarunkowana siłą użytych argumentów. Douglas N. Walton wśród przyczyn, jakie mają wpływ na siłę argumentacji, wymienia m.in. zastosowanie w nich schematów argumentacji, naturalnie – jak zaznacza – względna siła schematu argumentacji jest zależna od kontekstu dyskusji (inna jest np. w dyskusji o pogodzie, a inna w dyskusji o polityce). Ponadto pojedyncze argumenty mogą być łączone ze sobą, tworząc tzw. argumentacje pośrednie, gdzie wniosek jednego argumentu stanowi przesłankę innego. Wpływ na siłę argumentu stanowiącego instancję danego schematu, jak zauważa Douglas N. Walton, ma zatem zarówno jego rodzaj, struktura, jak i forma, co dokładnie autorka recenzowanej książki opisała w rozdziale drugim niniejszej pracy.

Podsumowując, za uprawnione i uzasadnione uznaję stwierdzenie, że recenzowana książka prezentuje syntetycznie przede wszystkim schematy argumentacji Douglas N. Waltona i ich zastosowanie w analizie komunikacji politycznej, wspólnotowej i innych interakcji komunikacyjnych w warunkach swobody wypowiedzi i krytycznego ich oceniania. Analiza ta jest oryginalnym i autorskim wkładem dr Joanny K. Skulskiej w pogłębianie, poszerzanie i rozwój wiedzy z obszaru logiki i komunikacji publicznej. Tym samym recenzowana monografia jest wartościowym i pouczającym podręcznikiem kompetentnego i dialogicznego komunikowania się ludzi w czasach współczesnych. Wartość tę wzmacnia bardzo obszerna bibliografia wielojęzyczna, co czyni tę monografię bardzo przydatną w dalszym zgłębianiu licznych problemów związanych z komunikowaniem się ludzi w warunkach cywilizacji liberalno-demokratycznej. Stanowi więc cenny materiał poznawczy dla studentów, doktorantów, wykładowców i badaczy w obszarze teorii argumentacji w komunikowaniu się ludzi; w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej.

Janusz Świniarski